

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«Угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Чи стане інструментом боротьби з корупцією в Україні?»

Студентки 3 курсу МП-31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Басистюк Аліни Віталіївни

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри міжнародного та

європейського права

Саванець Людмила Михайлівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	8
1.1. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень.....	8
1.2. Проблемні питання забезпечення укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	20
2.1. Новели кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень.....	20
2.2. Укладення у кримінальному провадженні про корупційне правопорушення угоди про визнання винуватості, однією з умов якої є застосування ст. 75 КК України: проблемні аспекти.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	32
3.1. Обмеження у застосуванні угоди про визнання винуватості у справах щодо корупційних злочинів.....	32
3.2. Дискусія щодо суспільного інтересу та ефективності угод у боротьбі з корупцією.....	34
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

На сучасному етапі функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією відбуваються різноманітні кримінально-процесуальні аспекти, що свідчить про виникнення непростих питань в контексті інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Практичні проблеми функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією які виникають у зв'язку із здійсненням різного роду перетворень як у нашій державі, так і на міжнародній арені є одними із найактуальніших для науки кримінального процесу України на теперішній час. На сьогоднішній день у світі склалося багато різноманітних поглядів на інститут угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Більшість європейських країн стоять перед непростим вибором найбільш оптимальної варіації функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, яка б відповідала об'єктивним потребам розвитку європейського суспільства. У цьому процесі наука кримінального процесу України займає передове становище, вона пропонує найбільш ефективні розв'язання тих практичних проблем, що стоять на шляху модернізації інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією задля максимально ефективного функціонування кримінально-

процесуальних надбань в середині нашої держави. Перш за все, необхідно надати загальну характеристику угодам про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень. В контексті даного вектору наукового дослідження необхідно висвітлити основні аспекти щодо угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень. Наступним кроком має стати аналіз практики застосування угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, що в свою чергу мало б значення для вдосконалення дослідження інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. В контексті даного розділу необхідно висвітлити основні положення щодо новел кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень. А також здійснити дослідження особливостей укладення у кримінальному провадженні про корупційне правопорушення угоди про визнання винуватості, однією з умов якої є застосування ст. 75 КК України в контексті проблемних аспектів. Останнім аспектом даної наукової розвідки будуть проблеми укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень. Взагалі, практико-теоретичні питання функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, що стосуються корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, викликає активне обговорення на науково-правовій арені. До дискусії долучаються як вітчизняні, так і зарубіжні представники наукової спільноти, що спеціалізуються в галузі кримінального процесу. Саме тому я вважаю цю тему дійсно *актуальною*.

Мета дослідження: дослідження основних моментів функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо

корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, як основоположного вектору з точки зору кримінально процесуального права.

Мета дослідження та його структура обумовили постановку і виконання таких **завдань**:

Ø надати загальну характеристику угодам про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень;

Ø висвітлити основні аспекти щодо угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень;

Ø здійснити аналіз проблемних питань забезпечення укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень;

Ø здійснити аналіз практики застосування угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень;

Ø висвітлити основні положення щодо новел кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень;

Ø здійснити дослідження особливостей укладення у кримінальному провадженні про корупційне правопорушення угоди про визнання винуватості, однією з умов якої є застосування ст. 75 КК України в контексті проблемних аспектів;

Ø проаналізувати проблеми укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Об'єкт дослідження: Основні аспекти функціонування інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, пов'язаних із

корупційними кримінальними правопорушеннями, слід розглядати як один із ключових напрямів із погляду цивільного процесуального права.

Предмет дослідження: Угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях, що стосуються корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, можуть стати ефективним інструментом у боротьбі з корупцією в Україні. Такий підхід дозволяє швидше завершувати судові процеси, знижуючи витрати на їх ведення, і може допомогти притягнути до відповідальності більше осіб, причетних до корупційних дій. Однак важливо забезпечити прозорість і контроль над процесом, щоб уникнути зловживань і гарантувати справедливість угод.

Методи дослідження: Методологічну основу наукового дослідження становить *діалектичний метод* наукового пізнання, який забезпечує можливість аналізувати інститут угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, пов'язаних із корупційними правопорушеннями, у динамічному розвитку. Застосування цього методу сприяє всебічному вивченню предмета курсової роботи. Водночас загальнонаукові та спеціальні методи пізнання надали змогу здійснити глибокий і системний аналіз цього питання. *Формальний метод* використовувався для визначення основних понять теми, а також для виділення ключових ознак інституту угод про визнання винуватості у рамках теоретико-правової характеристики й аналізу особливостей його функціонування. *Структурно-функціональний метод* дозволив дослідити систему інституту угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних правопорушень з урахуванням її загальних характеристик та специфічних відмінностей. Крім того, метод аналізу дав змогу виявити та систематизувати основні проблемні аспекти функціонування цього інституту у зазначеній сфері правозастосування, акцентуючи увагу на ключових теоретичних і практичних аспектах його реалізації.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень

Особливе місце в науці кримінального процесу займає інститут співпраці підозрюваних і обвинувачених, який у вітчизняному кримінальному процесі називається угодою про визнання провини за корупційні правопорушення. Юридична природа угоди про визнання провини в українському процесуальному законодавстві полягає в тому, що вона полягає тільки щодо правопорушень, кримінально караних діянь, при вчиненні яких шкода наноситься тільки державним або громадським інтересам. Угода про визнання вини у корупційних правопорушеннях може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Кримінально-процесуальний кодекс України чітко не визначає процедуру і терміни переговорів. Крім того, невирішеним залишається питання про співвідношення часу, витраченого на ініціювання та укладення угоди, з термінами, встановленими законом для проведення досудового розслідування. З урахуванням рекомендацій Ради Європи та зарубіжного досвіду інститут угоди про визнання провини у вчиненні корупційних злочинів відображено в пункті 3 статті 469 КПК України, який передбачає “укладення угоди між прокурором та особою, яка вчинила корупційне правопорушення” [1, с.188].

Відсутність достатньої правозастосовчої практики змушує вивчати досвід інших країн, інститут яких у більшості країн виник і був юридично врегульований раніше, ніж у національному законодавстві. Якщо ми порівняємо американську модель угоди про визнання корупційних правопорушень з національними стандартами, В Україні обвинувачення не

може піти на поступки, щоб пом'якшити початкове обвинувачення і покарання в обмін на визнання підсудним своєї провини. Згідно з чинним кримінально-процесуальним кодексом України, угода з прокуратурою укладається тільки за умови повного визнання провини за пред'явленим обвинуваченням, а угода сторін стосується тільки виду і розміру покарання. Перш за все, характерною особливістю досудового провадження в США є те, що воно значно скорочує "дистанцію" від моменту вчинення злочину до прийняття остаточного процесуального рішення у кримінальній справі. Суть такої угоди в корупційних злочинах полягає в тому, що сторона обвинувачення і сторона захисту укладають угоду про врегулювання справи, включаючи звинувачення, в яких особа визнає себе винним.

“Відповідна угода часто досягається, якщо обвинувачений визнає себе винним у менш тяжкому злочині або не відповідає всім пунктам обвинувачення, або якщо прокурор, не будучи впевненим у тому, що присяжні визнають обвинуваченого винним у скоєнні ним злочину, звинувачує його у скоєнні менш тяжкого злочину (наприклад, вчинення умисного вбивства вимагає від прокурора доведення того, що обвинувачений імовірно вчинив вбивство, а не інший злочин)” [2, с.173]. Сполучені Штати першими в світі впровадили альтернативні механізми правосуддя в рамках національної системи кримінального правосуддя на основі угоди про корупційні злочини між обвинуваченим і прокурором: визнання вини обвинуваченим у злочині "в обмін на більш м'яке покарання" підтверджується судом без традиційного підходу до кримінального процесу. Варто відзначити, що в США, “на відміну від держав континентального права, включаючи Україну, існує тісний взаємозв'язок між фактичними положеннями матеріального кримінального права і нормами кримінально-процесуального права (американські юристи також називають їх процесуальними нормами)” [3, с.153].

Інститут угод щодо визнання винуватості у корупційних злочинах широко застосовується у кримінальних провадженнях таких країн, як США,

Велика Британія та Канада. У цих юрисдикціях від 70 до 90 відсотків усіх кримінальних справ вирішуються шляхом укладення домовленостей між сторонами обвинувачення та захисту. Таким чином, формат угод про визнання вини в корупційних злочинах є базовим підходом до врегулювання значної частини кримінальних справ у судах США та більшості країн англосаксонської правової системи. Така практика пояснюється взаємовигідністю укладення подібних угод для обох сторін судового процесу. “Обвинувачений може отримати набагато менше покарання, і прокурору не потрібно доводити провину обвинуваченого в суді” [4, с.160]. Якщо узагальнити угоду про визнання провини в корупційних правопорушеннях, то його кримінальний зміст можна представити як свого роду компроміс інтересів: обвинувачений погоджується визнати себе винним в одному або декількох епізодах злочинної діяльності; натомість сторона обвинувачення погоджується виключити з обвинувального висновку кілька пунктів і надалі не притягати їх до кримінальної відповідальності. В аналізованій угоді сторона обвинувачення може також пообіцяти обвинуваченому пом'якшити вид і розмір покарання, на якому він буде наполягати на відповідній стадії судового розгляду. Як і у випадку будь-якої юридичної угоди (контракту), на практиці можуть виникати ситуації, коли “угода про визнання вини у корупційних злочинах порушується однією зі сторін, які її уклали” [3, с.154].

У кримінальній справі захист насамперед націлений на укладення угоди з прокурором про визнання провини, що передбачає або зменшення покарання, або повне звільнення від його відбування. Отже, покарання, запропоноване в рамках угоди, було ретельно узгоджено сторонами, враховуючи характер обвинувачення та обставини, які прокурор має взяти до уваги. “Термін "згода визнати провину в корупційних злочинах" зазвичай викликає негативний образ прокурорів і адвокатів, які, незважаючи на певні службові обмеження і етичні принципи, не укладають безкорисливу "угоду" щодо врегулювання справи. Захист і обвинувачення "про щось

домовляються", потім представляють своє рішення відповідачу і судді, і процес закінчується" [2, с.173].

Найбільшим недоліком інституту визнання провини, безумовно, є ризик необґрунтованого зізнання обвинуваченого. Ця ймовірність, враховуючи часте прагнення прокурорів домогтися такого зізнання, залишається досить високою. У разі укладення угоди це може не лише призвести до засудження невинної особи, але й залишити справжнього злочинця безкарним, що суперечить завданням кримінального судочинства. Окрім цього, слід враховувати юридичні наслідки затвердження угоди про визнання провини. Зокрема, така угода обмежує право обвинуваченого, його адвоката або законного представника на оскарження вироку в апеляційному чи касаційному порядку.

Попри позитивну тенденцію у визнанні провини в справах, пов'язаних із корупцією, застосування відповідних положень КПК України супроводжується численними протиріччями та прогалинами. Це нівелює потенційні переваги інституту угод як прояву демократичних засад у кримінальному процесі України. Зокрема, спостерігається укладення угод про визнання провини під час судового розгляду за участю потерпілого, хоча частина 4 статті 469 Кримінального кодексу прямо забороняє такі дії. Більше того, у процесі укладення таких угод прокурори та судді нерідко визначають умови й зобов'язання, виконання яких фактично неможливе. При цьому стаття 472 Цивільного кодексу не передбачає чітких вимог щодо зрозумілості та відповідності умов, включених до угоди.

Особі, яка вчинила правопорушення, була надана можливість обговорити умови своєї відповідальності (звільнення від покарання, в деяких випадках застосування альтернативного покарання або пом'якшення), "це дозволило б уникнути невизначеності щодо покарання в суді в обмін на заходи з відновлення порушених прав потерпілого, а також беззастережне визнання провини та співпраця з правоохоронними органами" [7, с.11].

1.2. Проблемні питання забезпечення укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень

Тактичний і судово-медичний супровід укладення угоди про визнання провини, наприклад, в рамках тактичної операції "компроміс з підозрюваним (обвинуваченим)" [8, с. 368], приймає форму рекомендацій, які, на нашу думку, враховують, зокрема, такі аспекти: Виникнення і аналіз ситуацій, пов'язаних із відсутністю чітких та однозначних нормативних вимог, створює ризики для поведінки прокурора, слідчого чи захисника, яку інші сторони договору можуть трактувати як зловживання процесуальними правами. Зловживання такими правами є характерним як для сторони захисту, так і для сторони обвинувачення, а також для інших учасників кримінального провадження, зокрема потерпілих, свідків та осіб, чий права або інтереси обмежуються в ході досудового розслідування. Такі дії можна класифікувати як зловживання у випадках, коли учасник кримінального процесу використовує свої процесуальні права без наміру досягнення законного результату або з метою уникнення виконання обов'язків у межах кримінальної справи, ігноруючи зміст і межі цих прав. Визначальним критерієм факту зловживання є мета, яку переслідує учасник кримінального процесу в момент реалізації своїх процесуальних прав чи повноважень, передбачених законодавством. "Насправді майже завжди є відповідна мета; і якщо слідчий суддя не реагує на певну недобросовісну поведінку, це не відбувається головним чином тому, що він не розуміє реального стану справ та намірів відповідного учасника, але насправді це пов'язано з відсутністю регулюючих процесуальних норм, механізму боротьби з процесуальними зловживаннями" [9, с.478].

Ці дії можуть бути спрямовані на створення штучних перешкод для вирішення правових конфліктів (так званий "правовий саботаж"), "порушення права людини на справедливий судовий розгляд або створення ускладнень для опонента, які заважають йому виграти справу, або можуть

бути результатом певних корупційних схем. Тобто зловживання законом зазвичай є навмисним діянням, що характеризується ознаками, що відрізняють його від юридичної помилки” [10, с.11], і це повністю обумовлено розсудом людини при виборі певної поведінки, “що виходить за рамки законної поведінки і призводить до негативних наслідків (шкідлива поведінка, за яку немає кримінальних норм, правопорушень” [11, с.249]), У результаті застосування норм процесуального права основним мотивом укладення угоди щодо визнання провини у корупційних злочинах є досягнення ключової мети, яку прокурор ставить перед собою у такій ситуації. При цьому мотивація включає сукупність і послідовність причин та мотивів, що спонукають і спрямовують прокурора до здійснення конкретних дій. З огляду на це, практика визнання провини у корупційних правопорушеннях супроводжується певними ризиками. “Однак їх можна мінімізувати, якщо мотиви прокурора відповідатимуть вимогам кримінального судочинства і дотримуватимуться букви закону” [12, с.11].

У процесі підготовки та укладення відповідної угоди прокурор може керуватися багатьма мотивами, які мають як суспільний, так і професійний характер. З одного боку, основним спонуканням є прагнення сприяти суспільному благу через ефективну кримінально-правову діяльність. Зокрема, це включає бажання прискорити розслідування кримінальних справ, знизити навантаження на систему прокуратури та органи досудового розслідування, досягти процесуальної економії, оперативно викрити злочин і притягнути винних до відповідальності шляхом встановлення справедливого покарання. У таких випадках пріоритет надається підвищенню рівня розкриття злочинів, поліпшенню криміногенної ситуації та зміцненню довіри суспільства до органів правопорядку, що також позитивно позначається на професійній репутації і кар’єрних перспективах прокурора. З іншого боку, існують ризики зловживання процедурою укладення угод, що можуть виникати внаслідок бажання швидко закрити справу у разі її недостатнього обґрунтування. Зокрема, у випадках, коли кримінальні справи порушуються

за відсутності серйозних доказів для укладення угоди про визнання винуватості. Така ситуація може бути наслідком допущених помилок або процесуальних порушень під час досудового розслідування, через що справа не може бути розглянута судом на належному рівні. “Це часто призводить до створення лише видимості успішності у боротьбі зі злочинністю, зокрема в контексті формального виконання прокуратурою функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням, на яке негативно впливає надмірне професійне навантаження” [13, с. 51]) або з причин корисливого характеру тощо.

“Штучна” упередженість виникає в тих випадках, коли прокурор порушує загальноприйняті принципи нейтральності, використовуючи обвинувальний висновок, що затверджує угоду про визнання корупційних злочинів, для обмеження прав осіб, які не є учасниками кримінального провадження. Такі ситуації трапляються, коли прокурор у тексті обвинувального висновку наводить фактичні обставини справи із прив’язкою до конкретного злочину, скоєного іншою людиною, котра не бере участі у процесі. Це суперечить встановленим принципам неупередженості, оскільки твердження, викладені у спрощеному порядку без повноцінного підтвердження рішенням суду, не можуть вважатися легітимними. “Така практика є порушенням статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на справедливий судовий розгляд” [15, с.67-73]. У зв’язку з невизначеністю статусу та повноважень потерпілого в контексті статті 469 Кримінально-процесуального кодексу, виникають питання щодо укладення угоди про визнання вини в особливо тяжких злочинах, скоєних групою осіб, організованою групою або злочинною організацією, а також терористичною групою за попередньою змовою. Запровадження в кримінально-процесуальному кодексі поправки (глава 35), що регулює угоду про визнання провини, спричинило заборону застосування таких угод у випадках, коли потерпілий бере участь у кримінальному процесі. Однак, зміни до статті 469, впроваджені 16 березня 2017 року, внесли виключення із загальної заборони

на укладання таких угод, якщо потерпілий бере участь у процесі. Відповідно до цих змін, укладення процесуальної угоди між сторонами можливе лише за умови отримання письмової згоди всіх потерпілих на підписання такої угоди з прокурором, як зазначено в частині 4 статті 469 Кримінального кодексу [16].

Слід зазначити, що компроміс між інтересами обвинувачення та захисту не завжди відповідає інтересам потерпілого. “Коли справа доходить до жертви, сучасна суперечлива модель кримінального процесу певною мірою може розглядатися як дискримінаційна, оскільки права потерпілого істотно обмежені, він не є учасником судового процесу і майже завжди залишається наодинці зі своїми проблемами, не отримуючи необхідної підтримки органів кримінального правосуддя” [18, с. 178]. Щоб отримати компенсацію, він повинен неодноразово постати перед слідчим, а потім перед судом, де на нього можуть чинити тиск підозрюваний (обвинувачений) і його оточення. “Тоді виникає феномен "вторинної віктимізації" - для непрофесійних учасників сам кримінальний процес, незалежно від його результатів, є тягарем - "покаранням". Тому вважається, що потерпілий, який бере участь у досудовому розслідуванні, судовому розгляді справи (є докази, він бере участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, виступає в суді тощо), страждає неодноразово. При цьому він практично не отримує компенсації за моральну і матеріальну шкоду, заподіяну процесуальним тягарем” [19, с.21].

Європейська модель кримінального судочинства, яка закладена в основу чинного Кримінально-процесуального кодексу України, не передбачає необхідності отримання згоди потерпілого на укладення відповідної угоди. Це пояснюється тим, що у європейській практиці держава часто бере на себе відповідальність за шкоду, завдану потерпілому, забезпечуючи її відшкодування за допомогою спеціальних фондів. Натомість законодавство України не визначає механізмів реалізації такої згоди потерпілого та не конкретизує, на чому саме ця згода повинна базуватися. Це

може стосуватися, наприклад, кваліфікації дій підозрюваного, позиції обвинувачення, формулювання підозри або розміру штрафу й компенсації. При цьому процесуальні права та обов'язки потерпілого в межах такої згоди залишаються нерегламентованими. Згідно зі статтею 1177 Цивільного кодексу України, шкода, завдана фізичній особі внаслідок злочину, підлягає відшкодуванню відповідно до закону, включно з можливістю отримання компенсації з державного бюджету у визначених випадках та порядку. У 1983 році Україна підписала Європейську конвенцію про компенсацію жертвам насильницьких злочинів. Однак ратифікація цієї Конвенції так і не відбулась. Законопроект "Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів" був переданий на розгляд Верховної Ради України у 2020 році, але подальших змін у цьому напрямі досі не внесено [20].

Під час підготовки та укладення угоди про визнання провини в межах судового процесу, який включає участь потерпілого, сторона обвинувачення має враховувати позицію та інтереси останнього. Це передбачає комунікацію з потерпілим, щоб умови угоди не порушували його прав, що закріплено в пункті 3 частини 7 статті 474 Кримінально-процесуального кодексу. У разі, якщо потерпілий не погоджується з позицією обвинувачення щодо укладання угоди, прокурор або слідчий може застосувати певну тактику переконання. Зокрема, доводиться, що підозрювана особа не є організатором злочинної групи чи організації, не відігравала ключової ролі в злочині проти потерпілого, а її свідчення сприяють викриттю інших учасників злочинної діяльності. Це підкреслює необхідність поділу угод про визнання провини на два окремі типи: перший стосується злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості та тяжких злочинів, другий — угод про співпрацю в межах кримінального провадження будь-якої категорії. Для другої групи ключову роль грає взаємодія сторін із прокуратурою. Водночас у першій групі цей аспект є менш значущим. "Пропонується виокремити угоди про співпрацю в кримінальному процесі, чітко регламентувавши порядок їх укладення, зміст, наслідки визнання і затвердження, а також наслідки невиконання умов такої

угоди” [17, с.254-255]. Такий розподіл потребує окремого підходу до роботи прокуратури, особливо в ситуаціях, передбачених пунктом 2 статті 469, частинами 3 та 4 КПК. У таких випадках встановлено вимогу, щоб підозрюваний надав інформацію про злочинні дії членів групи, які скоїли особливо тяжкий злочин. Це стосується злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою, організованою або терористичною групою. В таких умовах необхідно забезпечити безпеку підозрюваного або обвинуваченого, що включає проведення тактичних дій у рамках операції із гарантування його захисту [21].

Водночас потрібна письмова угода з потерпілим. “Участь потерпілого в укладенні угоди про визнання провини у вчиненні корупційних злочинів, згідно з реаліями чинного кримінально-процесуального кодексу, залишається умовним і не відповідає вимогам правової визначеності як складової верховенства права” [22, с.262]. “Вирішення цього питання може бути обумовлено необхідністю включення в число сторін угоди про визнання провини (у ситуаціях, передбачених пунктами 2, 3 та частиною 4 статті 469 КПК), спільно з прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим, з включенням до змісту такої угоди елементів угоди про примирення, відповідно стаття 472 КПК” [20, с.42; 21, с. 106]. Слід зазначити, що при укладенні угоди про визнання провини підозрюваний зобов’язаний бути представлений адвокатом відповідно до вимог статті 52 (2) (9) Кримінального кодексу. Водночас таке саме правило не передбачено для потерпілого. Оскільки потерпілий зазвичай не має юридичної освіти, він часто займає пасивну роль у процесі. Тому для забезпечення активної участі потерпілого доцільно залучати адвоката, який би представляв його інтереси. Цей підхід позитивно впливає на захист прав, свобод і законних інтересів потерпілих, а також допомагає своєчасно виявляти ознаки зловживання процесуальними правами сторонами. Зокрема, у контексті перевірки достовірності обставин, що згідно зі статтею 470 Кримінально-процесуального кодексу повинні братися до уваги під час укладення угоди

про визнання провини, існує підвищений ризик зловживань із боку прокурора. У цьому зв'язку Верховний Суд постановив, що підтвердження достовірності обставин, які перевіряються згідно з вказаною статтею, належить виключно до компетенції прокурора. Водночас при затвердженні угоди про визнання провини суд не може накладати додаткові зобов'язання, пов'язані з її виконанням, оскільки наслідки невиконання угоди врегульовані законодавством. Зокрема, це стосується процедурних аспектів, визначених статтею 476 КПК, або, якщо є підстави, ініціювання кримінального провадження прокурором відповідно до статті 389-1 КПК.

Вищевказаний перелік випадків та ситуацій не є вичерпним, оскільки вони оцінюються за відсутності чітких критеріїв для визначення здійснення прав чи обов'язків як таких, що належать недобросовісним особам. Зокрема, до цих ситуацій можуть належати випадки, коли прокурор відмовляється від тактичних операцій, спрямованих на забезпечення безпеки підозрюваного або обвинуваченого, а також вирішення питання про порушення кримінальної справи стосовно відповідної особи. У процесі досудового розслідування прокурор як керівник процесу застосовує судово-медичні методи, які визначають специфіку розслідування та впливають на формування доказової бази. При розгляді справи в суді він вводить комплекс доказування, використовуючи модифіковані методи судово-медичної експертизи та рекомендації для судово-медичного супроводу. Це стосується як досудового розслідування, так і діяльності прокуратури, включаючи укладення угод про визнання вини. Важливо враховувати не лише типові слідчі або судові ситуації, пов'язані з найпоширенішими помилками під час досудового розслідування, але й інші недоліки, що справляють негативний вплив на доказування в суді. Ці недоліки можуть свідчити про можливі зловживання процесуальними правами учасниками сторін. Проблеми поширення зловживань нормами процесуального законодавства з боку учасників кримінального процесу або інших осіб під час укладення угоди про визнання вини пов'язані з певними прогалинами у врегулюванні цієї

процедури. Йдеться про питання ініціювання, узгодження умов, здійснення відповідних дій або надання гарантій сторонами кримінального процесу.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.1. Новели кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень

Перш ніж ми почнемо висвітлювати основні положення, що впливають із законодавчих змін, слід зазначити, що проект і сам закон істотно розрізняються за своїм змістом. Також хочу додати, що в постанові комітету Верховної Ради з правоохоронної діяльності в законопроекті не були виявлені корупційні питання, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень; це відповідає вимогам антикорупційного законодавства. У пояснювальній записці до законопроекту його автори підкреслили, що одним з найважливіших механізмів прискорення досудового розслідування, що існують у світі, є угоди про визнання провини. Відповідно, вдосконалення інституту угод про визнання провини визначається ефективністю такого "альтернативного" методу вирішення кримінально-правових конфліктів. Водночас, як уже зазначалося, чинне в Україні правове регулювання подібних угод накладає певні обмеження на досудове розслідування, судовий розгляд і самих підозрюваних, і обвинувачених. Відповідно, метою прийняття законопроекту, який згодом був реалізований законодавчим органом, було поліпшення національного законодавства щодо положень, що стосуються кримінального судочинства за корупційні злочини та злочинів, пов'язаних з корупцією. Однак чи реалізується на практиці настільки "благородна" мета "оптимізації" шляхів боротьби з корупцією в Україні завдяки законодавчим змінам?

Коментуючи безпосередньо перед голосуванням законопроект, Я.І. Железняк охарактеризував його як такий, що дозволяє призначати менші покарання, ніж це передбачено Кримінальним кодексом, за умови співпраці

та викриття співучасників. Він помітив: «Я радий, що підтримав законопроект № 12039 про угоди про наслідки, який був схвалений САП і НАБУ і відповідає нашим міжнародним зобов'язанням». Законопроект вводить нову норму, яка дозволяє скоротити терміни тюремного ув'язнення в разі співпраці зі слідством, викриття спільників і отримання компенсації. Суди тепер також можуть накладати значні штрафи в якості додаткового покарання (проте депутат не зазначив, що це виняткові випадки, передбачені кримінальним законодавством); суди можуть накласти арешт на майно обвинувачених, якщо договірні сторони погодяться на це. "Родзинкою" було те, що "закон повинен бути підписаний до 31 Жовтня, щоб отримати гроші для фінансування програми допомоги Україні, на 4 мільярди євро" [23].

Виникають відразу дві критичні точки. По-перше, швидке прийняття законів в обмін на європейську фінансову допомогу (можливо, я прошу вибачення за зайву риторичну критику) - це в корені невірний підхід, що суперечить всім правовим принципам і політичній практиці. А по-друге, депутат не згадав у своєму аналізі головне: у законопроекті (нині Закон України) не йшлося про вдосконалення механізмів укладення угод про визнання вини у кримінальних справах за всі злочини, а скоріше про вдосконалення відповідних процесуальних угод, які стосуються виключно злочинів, пов'язаних з корупцією, і пов'язаних з корупцією. Іншими словами, в законі конкретно розглядаються механізми укладення таких угод з корупціонерами, а не з кримінальними злочинцями. Крім того, тексти поправок, внесених законом до КПК України, як буде показано далі в моєму аналізі, тепер містять безліч "корисних лазівок" для осіб, обвинувачених у корупційних злочинах, і їх адвокатів.

Г.М. Мамка, коментуючи питання змісту угод про притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення, зазначив в авторській публікації, що пропоновані зміни до законодавства не слід розглядати як "відступ" від кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до міжнародних зобов'язань. Хоча ініціатива щодо укладення

угоди може бути висунута як обвинуваченням, так і захистом, остаточне рішення залишається за прокурором, який має право або підтримати, або відхилити таку угоду. Неможливо змусити прокурора запропонувати підозрюваному (обвинуваченому) угоду або погодитися на неї. Крім того, у разі корупційних правопорушень необхідно укласти угоду з керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Угода про визнання провини також має бути схвалена судом. А що стосується корупційних злочинів, скоєних "високопоставленими корупціонерами", то цим займається Вищий антикорупційний суд. Іншими словами, процес затвердження також включає судовий контроль.

Водночас Г.М. Мамка попереджає, що з урахуванням українських реалій та нових повноважень антикорупційних органів, надання антикорупційним прокурорам права укладати угоди з підозрюваними або обвинуваченими у справах про корупцію зі значними штрафами не робить істотного впливу на масштаби викриття корупціонерів або зниження рівня корупції у вищих ешелонах влади. Однак ефективна боротьба з корупцією залежить від професіоналізму детективів НАБУ і прокурорів по боротьбі з корупцією, їх організованості, компетентності та суворого дотримання нормативних вимог [24]. Фактичний зміст змін у законодавстві, передбачених Законом України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України з метою вдосконалення регулювання призначення вини у кримінальних провадженнях, пов'язаних з корупційними правопорушеннями та злочинами, пов'язаними з корупцією", наведено нижче.

Таким чином, третя частина статті 53 Кримінального кодексу України, присвячена покаранню у вигляді штрафу, закріплена в новій редакції. Раніше штраф в якості додаткового покарання міг бути накладений тільки у тому випадку, якщо це було прямо передбачено санкцією статті (санкції статті) Особливої частини цього Кодексу, але тепер, паралельно з цим правилом, з'явилося спеціальне виключення з нього. Другий абзац частини 3

статті 53 Кримінального кодексу України говорить наступне: додаткове покарання у вигляді штрафу може бути призначено в наступних випадках: якщо це не передбачено статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, тільки в тому випадку, якщо суд затвердив угоду про визнання провини у кримінальній справі за корупційні правопорушення або злочини, пов'язані з корупцією, і сторони погодилися на угоду про додаткове покарання у вигляді штрафу. Це правило є винятком, і надзвичайно високі штрафи за корупційні правопорушення викликають подив і об'єктивну критику. Перш за все, вони заперечують проти того, що покарання за тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини несправедливо "переплутані". Чи може грошовий штраф, погоджений сторонами, також бути "заміною", наприклад, реальним покаранням у вигляді тюремного ув'язнення, яке було б очевидним на користь правопорушника? Чи не стане такий штраф інструментом "викупу" від реального судового переслідування? Чому таке виключення застосовується тільки до корупційних (або пов'язаних з корупцією) злочинів?, а не до інших категорій злочинів (наприклад, майнових, економічних чи посадових злочинів)? Нарешті, чому законодавець обрав такі високі штрафи, особливо порівняно зі штрафами, передбаченими частиною 2 статті 53 Кримінального кодексу України (від 30 до 50 тис. НМДГ)? Наприклад, чому верхня межа узгодженого штрафу за "корупцію" становить 12 мільйонів динарів замість 20 мільйонів?

Як можна помітити, ситуація породжує чимало питань, на які законодавство майже не дає відповідей. Цікаво, що у висновку науково-експертного управління Верховної Ради України до відповідного законопроекту експерти звертали увагу на необхідність перегляду надмірно великих штрафів. Крім того, було зазначено, що штраф як форма покарання не може і не повинен розглядатися лише як своєрідна "розплата" за правопорушення. Він має сплачуватися виключно із законних доходів правопорушника, а не коштом доходів, отриманих злочинним шляхом. Натомість майно, здобуте незаконним шляхом, зокрема через корупцію,

повинно підпадати під спеціальну конфіскацію, тобто примусове безоплатне вилучення на користь держави за рішенням суду. Водночас пропонований в законопроекті підхід та розмір додаткового штрафу за укладання угоди про визнання вини у корупційних правопорушеннях навряд чи сприятимуть підвищенню ефективності таких угод [25]. Далі проаналізований закон включив статтю 69-2 до тексту Кримінального кодексу України, яка стосується призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у разі укладення угоди про визнання вини у кримінальному провадженні щодо корупційних правопорушень або злочинів, пов'язаних з корупцією.

Це правило також викликає ряд зауважень з боку фахівця. Йдеться про порушення кримінальних справ за злочини, пов'язані з корупцією, за умови дотримання пунктів 2 або 2-1 частини 4 статті 469 КПК України сторони угоди можуть домовитися про визнання провини, і суд може призначити основне покарання в межах нижньої межі, встановленого санкцією статті (частини статті) Особливої частини цього кодексу. Як ми бачимо, існує, так би мовити, привілейований підхід до застосування заходів кримінального покарання щодо корупціонера. Те ж саме відноситься і до покарання у вигляді штрафу. Наприклад, якщо штраф за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди (ч.1 ст. 368 Кримінального кодексу України) становить від однієї тисячі до чотирьох тисяч гривень. З урахуванням частини 2 статті 53 Кримінального кодексу України сторони можуть домовитися про покарання навіть у мінімальному розмірі 30 НМДГ. Такі "крихітні" суми штрафів в натуральній формі, м'яко кажучи, дивують. Хочу зазначити, що тут йдеться про штраф як основне покарання, а не додаткове, відповідно до змісту оновленої частини 3 статті 53 Кримінального кодексу України, про що йшлося вище. Коментуючи відповідний законопроект, парламентські експерти відзначили, що неясно, що повинні робити правоохоронні органи, якщо певні корупційні правопорушення не караються позбавленням волі в рамках санкцій статті (частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу.

Наприклад, санкції частини 1 статті 357 Кримінального кодексу України (згідно з приміткою до статті 45 Кримінального кодексу України, дане діяння є корупційним злочином, якщо воно вчинене шляхом зловживання посадовими повноваженнями) передбачають покарання у вигляді штрафу в розмірі до 50 НМДГ, або випробувального терміну до трьох років, або позбавлення волі на строк до трьох років, обмеження свободи на той же термін. Те ж саме відноситься і до випадків, коли корупційне правопорушення карається позбавленням волі, однак у санкціях відповідної статті (частини статті) спеціальної частини Кримінального кодексу України строк такого покарання вже мінімальний (він становить один рік, як, наприклад, у санкціях статей 366-3 Кримінального кодексу України) [25]. Однак треба віддати належне законодавцю, який передбачив "підстраховку" в частині 2 статті 69-2 Кримінального кодексу України: якщо покарання призначено відповідно до частини 1 цієї статті, особа не може бути звільнена від відбування такого покарання умовно-достроково відповідно до статті 75 цього кодексу. У свою чергу, перша частина статті 75 Кримінального кодексу України, яка досі була предметом численних дискусій і суперечливих тлумачень щодо можливості застосування до корупціонерів, була доповнена наступним другим абзацом: обмеження на використання випробувального терміну, передбачені пунктом 1 цього розділу, не застосовуються, якщо суд приймає рішення звільнити від випробувального терміну у разі затвердження договору про визнання провини у кримінальній справі за підозрою в корупції, у зв'язку з корупційними злочинами.

Далі друга частина статті 75 Кримінального кодексу України була доповнена наступним другим абзацом: «у кримінальній справі про корупційні злочини та корупційні правопорушення суд виносить рішення про звільнення від відбування умовного покарання у разі схвалення угоди про визнання провини», якщо сторони домовилися звільнити його від відбування покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше восьми років і

більше, і він погодився на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Це положення відразу ж привертає увагу до максимального терміну тюремного ув'язнення у вісім років, який може бути узгоджений сторонами і від якого корумпований злочинець може бути звільнений. Іншими словами, це дуже суворе покарання за корупційне правопорушення. Такий високий поріг звільнення від відбування покарання дає фігурантам переважної більшості злочинів даної категорії право на укладення відповідної процесуальної угоди.

Нещодавно законодавець вніс доповнення до статті 77 Кримінального кодексу України, додавши другу частину наступного змісту: у випадку звільнення від відбування умовного покарання через засудження за угодою про визнання винуватості у корупційному правопорушенні або кримінальному караному діянні, пов'язаному з корупцією, додаткове покарання у вигляді конфіскації майна може бути призначене за згодою сторін. Особисто я критично ставлюсь до цієї норми. У науковій спільноті вже давно існують аргументи на користь виключення такого покарання, як конфіскація майна. Натомість пропонується ширше застосовувати інший захід кримінально-правового характеру — спеціальну конфіскацію, передбачену статтями 96-1 та 96-2 Кримінального кодексу України, зокрема щодо осіб, винних у хабарництві. Окрім того, відповідно до змісту частини 2 статті 59 Кримінального кодексу України, конфіскація майна призначається за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти національної безпеки України та громадського порядку. При цьому її застосування можливе лише в випадках, прямо визначених у відповідних положеннях Особливої частини Кримінального кодексу України.

І в нашому випадку. По-перше, це злочини зовсім іншої категорії і, більш того, будь-якої тяжкості, а по-друге, конфіскація передбачена тут у загальному вигляді (частина 2 статті 77), а не в спеціальній частині Кримінального кодексу України. Таким чином, виникає колізійна ситуація: при призначенні корупціонеру умовного покарання на підставі угоди суд

повинен застосувати конфіскацію на підставі частини 2 статті 77 Кримінального кодексу України, зміст якої суперечить змісту частини 2 статті 59 Кримінального кодексу України. На закінчення я хотів би зазначити, що в рамках цієї статті я проаналізував матеріально-правовий аналіз, а не процесуальну складову прийнятих законодавчих змін. Хоча можу визнати, що законодавці доклали чимало зусиль для оптимізації механізмів укладення угод про визнання корупційних правопорушень всебічно і в наскрізному форматі.

Тут я хотів би лише підкреслити зміст нового пункту 2 частини 4 статті 469, це Кримінально-процесуальний кодекс України. Це положення передбачає, що угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним або обвинуваченим може бути укладена в рамках кримінальної справи про корупцію чи корупцію, пов'язаного з корупцією, за умови, що підозрювана або обвинувачена особа може залучити іншу особу до вчинення злочину, пов'язаного з корупцією або злочином, і якщо інформація про вчинення такою особою (особами) злочину підтверджується доказами, і за умови, що підозрюваний або обвинувачений повністю або частково відшкодує заподіяну шкоду (якщо такий збиток було понесено).

Таким чином, всі описані вище поправки кримінального права і пов'язана з ними критика втрачають своє значення, якщо обвинувачений (підозрюваний) не хоче або не може викрити іншого корупціонера. Іншими словами, це правило ґрунтується на атмосфері, яка заохочує правоохоронні органи відстежувати, розкривати та секретно інформувати про корупційні дії інших людей. Розглядаючи лише один успішний випадок розкриття корупційного злочину в Україні, а також враховуючи особливості менталітету і правової культури українців, не варто сподіватися, що практика укладення угод "в обмін" на таке призупинення стане широко поширеною.

2.2. Укладення у кримінальному провадженні про корупційне правопорушення угоди про визнання винуватості, однією з умов якої є застосування ст. 75 КК України: проблемні аспекти

Згідно з пунктом 1 частини 7 статті 474 Кримінального процесуального кодексу України, якщо положення угоди не відповідають вимогам цього Кодексу або інших норм закону, зокрема тих, які регламентують коректність застосування статті 75 Цивільного кодексу, суд має право відмовити у затвердженні такої угоди. Це положення актуальне особливо у випадках укладення угод, що стосуються корупційних правопорушень. Аргументи прихильників позиції щодо можливості такої угоди полягають у наступному, “що, по-перше, положення частини 1 статті 75 Кримінального кодексу та частини 2 статті 75 Кримінального кодексу незалежні, про що свідчить форма викладу статті 75 Кримінального кодексу в цілому, і дає можливість проаналізувати це положення” [26, с.112; 2, с.36-37], а по-друге, законодавець навмисно не передбачив обмежень, “щоб при застосуванні частини 2 статті 75 КК до корупційних злочинів у нього була можливість внести відповідні зміни, встановивши законодавчий "фільтр" для застосування статті 75 КК до корупційних злочинів” [27, с.31]. Аналіз положень статті 75 Кримінального кодексу у їхній взаємозв'язку з іншими нормами нормативних актів може свідчити про інше значення. Початкова редакція частини 1 цієї статті містила загальне правило, надаючи суду можливість ухвалювати рішення про звільнення особи від відбування умовного покарання. Це стосувалося випадків, коли покарання передбачало виправні роботи, обмеження для військовослужбовців, обмеження волі або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Така практика дозволяла зробити висновок про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання, залежно від тяжкості злочину, особи винного та інших обставин справи.

Із прийняттям Кримінально-процесуального кодексу 2012 року до статті 75 Кримінального кодексу України були внесені зміни. У відповідності

до положень статей 471 та 472 КПК України, однією з необхідних умов укладення угоди законодавець визначив узгоджене покарання зі згодою обох сторін на його призначення або застосування покарання із звільненням від його відбування з випробувальним терміном. У зв'язку з цим, стаття 75 Кримінального кодексу була змінена, щоб передбачити такі умови. Без цих доповнень схвалення угоди про звільнення від відбування умовного покарання відповідно до пункту 7(1) статті 474 КПК України було б неможливим. Недотримання вимог цього закону стає підставою для суду відмовити в затвердженні угоди. Законодавець, внівши відповідні зміни, фактично привів статтю 75 у відповідність із новими нормами Кримінального процесуального кодексу, замість створення окремого виду звільнення від відбування умовного покарання. Звільнення від покарання полягає в тому, що суд, розглянувши обвинувальний вирок, призначає засудженому покарання певного виду та розміру. При цьому враховуються позитивні характеристики засудженого, його поведінка після скоєння злочину, а також інші обставини кримінального провадження. Ці фактори дозволяють дійти висновку, що засудженого можна звільнити від реального відбування покарання за умови виконання взятих на себе обов'язків на період випробувального терміну.

Таким чином, звільнення від відбування покарання може розглядатися як захід, спрямований на зведення кримінально-правового впливу на особу з урахуванням вимог чинного законодавства. Відповідно до частини 1 статті 75 Кримінального кодексу України, для застосування такого способу звільнення мають бути дотримані передбачені законом підстави. Серед таких підстав визначено: призначення судом відповідного покарання, врахування тяжкості злочину, особистості засудженого та інших обставин справи, а також формування судом переконання в здатності особи виправитися без реального відбування покарання. Саме комбінація зазначених критеріїв дає суду право ухвалити рішення про умовне звільнення від відбування покарання. Важливим аспектом є врахування угоди про визнання винуватості, що

підтверджує можливість осіб (як обвинуваченого, так і прокурора) укласти угоду щодо призначеного покарання і його умовного незастосування. Однак питання звільнення особи від відбування покарання остаточно вирішується судом. Як вказано у статті 75 Кримінального кодексу, тривалість випробувального терміну варіюється від одного до трьох років, а обов'язки, що покладаються на звільнену особу, визначаються судом із врахуванням конкретних обставин справи. При цьому стаття 75 Кримінального кодексу та статті 471-472 Кримінального процесуального кодексу України не передбачають права сторін угоди встановлювати тривалість випробувального терміну або перелік обов'язків для засудженого. Зміст статті 474 Кримінального процесуального кодексу уточнює процедуру затвердження угоди судом після перевірки відповідності її положень закону та з'ясування всіх необхідних аспектів. Проте законодавець не виключає можливості суду змінювати міру покарання, передбачену сторонами в угоді, у бік як пом'якшення, так і посилення. Такі рішення можуть бути оскаржені відповідно до пунктів частини 4 статті 394 Кримінального процесуального кодексу України — зокрема, якщо суд призначив суворіше чи м'якше покарання, ніж було погоджено сторонами. Отже, питання визначення покарання і звільнення його виконання залишаються компетенцією суду, який керується нормами статті 75 Кримінального кодексу. При цьому важливо підкреслити, що положення зазначеної статті застосовуються у взаємозв'язку і не можуть інтерпретуватися автономно чи ізольовано одне від одного. Відповідно до пункту 2 статті 65 Кримінального кодексу України, покарання має бути необхідним та достатнім для виправлення винного і запобігання новим злочинам. Суд призначає покарання в межах санкцій статті Особливої частини Кримінального кодексу з урахуванням Загальної частини цього Кодексу, тяжкості правопорушення, особливостей особи винного та пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин. Згідно з підпунктом 1 пункту 1 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику призначення судами покарань", суди повинні строго дотримуватися

законодавчих принципів призначення покарань у кожній конкретній справі. Такий підхід забезпечує дотримання принципів законності, справедливості, індивідуалізації та обґрунтованості покарання, що є ключовими вимогами, встановленими кримінальним правом України. [28]. О Таким чином, особа несе відповідальність за вчинення злочину, зокрема корупційного, а питання щодо її звільнення від відбування умовного покарання вирішується судом на основі положень Кримінального кодексу. Ці положення мають загальний характер і, залежно від форми кримінального провадження, можуть не застосовуватися до конкретного обвинуваченого.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Обмеження у застосуванні угоди про визнання винуватості у справах щодо корупційних злочинів

У випадках скоєння злочинів, пов'язаних із хабарництвом, за аналогічних обставин і причин, окремі особи можуть бути звільнені від відбування покарання згідно з положеннями пункту 2 статті 75 Кримінального кодексу України під час укладення угоди про визнання винуватості. Однак, відповідно до частини першої цієї ж статті, вони не можуть бути звільнені від покарання в рамках загального кримінального провадження, оскільки кримінальне переслідування таких правопорушень здійснюється без виключень. Крім того, зміни, внесені до Кримінального кодексу Законом № 1698-VI, мають системний характер і спрямовані на усунення можливості застосування положень щодо звільнення від відповідальності або покарання у випадках скоєння корупційних злочинів. Зокрема, поправки до статей 45-48 забороняють звільняти від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні діяння, незалежно від наявності факту розкаяння, примирення з потерпілою стороною чи інших обставин, визначених зазначеними статтями. Так само поправки до статті 69 Кримінального кодексу запроваджують норму, яка прямо забороняє призначати основне покарання нижче мінімальних меж для осіб, засуджених за корупційні злочини. Поправки до статей 74, 75 і 79 передбачають обмеження щодо застосування інститутів умовного звільнення та відстрочки покарання для вагітних жінок і жінок із малолітніми дітьми у випадках скоєння корупційних правопорушень, навіть якщо вони формально відповідають критеріям звільнення. Системний аналіз зазначених змін підтверджує неможливість застосування частини другої статті 75 Кримінального кодексу до осіб, винних у корупційних злочинах, навіть якщо

така особа уклала угоду про визнання провини. Законодавець чітко встановив альтернативну заборону застосовувати до засуджених положення більш сприятливих статей (наприклад, статті 45 або 69), визначивши суворіші вимоги для таких випадків. Навіть за умови, що особа вперше вчинила нетяжкий чи необережний злочин і щиро розкаялась у своїх діях під час досудового розслідування, сприяла розкриттю злочину й відшкодувала завдану шкоду або в повному обсязі усунула її наслідки, суд не має юридичних підстав звільнити таку особу від кримінальної відповідальності на підставі поточного каяття. Вказані заборони прямо закріплені в законодавстві і спрямовані на посилення відповідальності за вчинення корупційних злочинів.

Суд не має права зменшити основне покарання нижче мінімальної межі, встановленої статтею Особливої частини Кримінального кодексу, або змінити його на м'якше, якщо це не передбачено тією ж статтею. Варто зазначити, що правила статті 69 Кримінального кодексу не застосовуються до угод про визнання вини у справах, пов'язаних з корупцією. З огляду на наукові та практичні підходи до застосування статті 75 у випадках корупційних порушень при укладенні угоди про визнання вини, це виглядає нелогічним. Адже стаття передбачає звільнення від ув'язнення до трьох років, тоді як дію статті 69 не можна враховувати при визнанні провини у корупційних злочинах, хоча її положення фактично менш вигідні для засудженого і завжди передбачають відбуття призначеного судом покарання. Тому суд не може звільнити особу, що вчинила корупційний злочин, від умовного виконання покарання згідно зі статтею 75 на підставі угоди про визнання вини або загального судового розгляду.

3.2. Дискусія щодо суспільного інтересу та ефективності угод у боротьбі з корупцією

Відповідно до пункту 2 частини 7 статті 474 КПК України, суд може відмовити у затвердженні угоди, якщо її умови не відповідають інтересам особи. Однак законодавство не уточнює змісту та обсягу цього поняття, лише підкреслюючи, що недотримання цієї вимоги стає підставою для відмови у схваленні угоди. Прихильники ідеї укладення угод про визнання вини у справах щодо корупційних правопорушень з посиланням на статтю 75 Кримінального кодексу стверджують, що такий підхід сприяє задоволенню суспільного інтересу. Зокрема, це стосується виявлення більшої кількості злочинів, встановлення всіх причетних осіб, а також створення умов для відповідальності винних у корупційних діях. “Крім того, реалізація таких угод може слугувати засобом запобігання скоєнню нових злочинів у майбутньому” [29, с.229]. У науковій літературі під суспільним інтересом розуміються певні блага для суспільства в цілому, без яких неможливо забезпечити його всебічний, стабільний і демократичний розвиток. “Вони визнані державою, закріплені законом, і їх задоволення є гарантією існування і розвитку суспільства в цілому” [30, с.217].

У демократичній правовій державі ключовий суспільний інтерес полягає в чіткому дотриманні представниками державної влади норм Конституції та законів України. Їхня діяльність має здійснюватися виключно в межах визначених повноважень і згідно з порядком, передбаченим законодавством. Це також стосується сфери кримінального правосуддя. Дії слідчих, прокурорів або суддів, що суперечать нормам права, зазвичай не відповідають інтересам суспільства, оскільки повноваження таких органів делеговані законодавцем для реалізації визначених функцій відповідно до закону. Відповідно до пунктів 3 і 4 частини 1 статті 470 Кримінального процесуального кодексу України, прокурор, ухвалюючи рішення про укладення угоди щодо визнання винуватості, повинен враховувати такі аспекти, як доцільність для суспільства швидшого попереднього

розслідування і судового розгляду, розкриття більшої кількості злочинів та кримінальних правопорушень тощо. Очевидно, що законодавець повинен встановити баланс інтересів під час кримінального провадження. Зокрема, умови угод про визнання вини відповідатимуть суспільним інтересам лише за умови їх відповідності матеріальному та процесуальному законодавству. При цьому суспільний інтерес у прискоренні досудового розслідування чи виявленні більшої кількості злочинів повинен бути співмірним із досягненням основних завдань кримінального процесу. Верховна Рада України схвалила Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. У першому розділі документа визначено, що одним із ключових принципів антикорупційної політики є забезпечення невідворотності притягнення до юридичної відповідальності за корупційні дії. Ураховуючи, що боротьба з корупцією залишається серед пріоритетів українського суспільства, у справах про корупційні правопорушення суспільний інтерес до пришвидшеного досудового розслідування та розкриття більшої кількості злочинів потребує особливої уваги. Водночас наслідки схвалення угод у таких справах у вигляді скорочення процесуального часу для судових розглядів можуть виглядати невиправданими і диспропорційними для українського суспільства з огляду на необхідність досягнення цілей кримінального процесу та виконання завдань, поставлених антикорупційною стратегією.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз положень статті 472 Кримінального процесуального кодексу України свідчить, що зміст угоди про визнання винуватості охоплює такі ключові аспекти: по-перше, визнання підозрюваним або обвинуваченим своєї провини у вчиненні кримінального правопорушення; по-друге, умови часткового звільнення особи від цивільно-правової відповідальності шляхом відшкодування державі завданих злочином збитків. На наш погляд, угода про визнання винуватості у корупційних правопорушеннях є взаємовигідним механізмом компромісу, здатним ефективно вирішувати соціальні конфлікти та забезпечити задоволення інтересів обох сторін у кримінальному провадженні. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що інститут угоди про визнання винуватості у корупційних злочинах становить безперечно прогресивне та конструктивне нововведення у кримінально-процесуальному законодавстві України. Водночас практика його реалізації виявила низку проблем у кримінально-процесуальній сфері, які потребують подальшого урегулювання та вдосконалення.

Безсумнівно, поява глави 35 "Кримінальне провадження на основі угод" в кримінально-процесуальному кодексі значно спростило процедуру розгляду певної категорії кримінальних справ, скоротило терміни утримання під вартою осіб і скоротило загальні процесуальні терміни розгляду кримінальних справ.

Проведене в даній курсовій роботі дослідження, що стосується забезпечення принципу процесуальної економічності та інших аспектів корупційних угод, дозволяє нам зробити наступні висновки. Я вважаю, що зміни, внесені до тексту КПК України Законом "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання вини у кримінальному провадженні за злочини, пов'язані з корупцією", виправдані, обґрунтовувані та розумні. Зміни в такому вигляді не дозволяють говорити

про належне забезпечення принципу процесуальної економії у відповідних кримінальних процесах, не здатні оптимально "розвантажити" систему кримінального правосуддя України. Навпаки, видається, що ці зміни значно розширюють спектр можливостей для порушників антикорупційного законодавства уникнути адекватного і справедливого покарання, відповідного цілям, встановленим частиною 2 статті 50 Кримінального кодексу України.

Нарешті, висловлюється точка зору, що подібні законодавчі зміни повинні бути внесені в такий складний міжгалузевий інститут, як процедурні угоди, в першу чергу для отримання зовнішньої макроекономічної допомоги (траншів/кредитів) від наших європейських партнерів, це в корені неправильний підхід. Така практика матиме негативні наслідки, вона не відповідає національним правовим традиціям і практиці кримінального правосуддя. В умовах воєнного стану це може вплинути на соціальну стабільність і викликати напруженість у суспільстві. Особливо якщо в судовій практиці є випадки, коли високопоставлені корупціонери звільняються від випробувального терміну на підставі домовленостей з прокурорами, це здається ймовірним.

Кримінально-процесуальний кодекс передбачає можливість укладення угоди про визнання винуватості у випадках корупційних правопорушень, за умови дотримання вимог Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу та врахування інтересів суспільства. Законодавець зобов'язує сторони визначити узгоджене покарання в межах договору про визнання провини. Водночас, згідно зі статтями 50, 65, 69 Кримінального кодексу, суд має право затвердити таку угоду, якщо домовлене покарання відповідає санкціям, передбаченим Кримінальним кодексом. Винесення обвинувального вироку за корупційний злочин на підставі угоди про визнання винуватості виступає однією з умов для застосування положень статті 75 Кримінального кодексу щодо засудженого. Однак, ураховуючи частину 1 статті 75 Кримінального кодексу та суспільні інтереси щодо цієї

категорії справ, у деяких випадках може мати місце неправильне застосування кримінального закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубарєв І.В. Барган С.С. Закордонний досвід регламентації співпраці підозрюваного зі стороною обвинувачення. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 3 (72). С. 188-193;
2. Кріпак А.А. Особливості укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України через призму зарубіжного досвіду. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2017. № 1. С. 170-176;
3. Каменський Д.В. Укладання угод про визнання винуватості у вчиненні економічних правопорушень: вітчизняний та американський підходи. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2020. Вип. 4. С. 152-157;
4. М. Корнієнко. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 159-165;
5. Губська О.А. Угода про визнання вини у кримінальному процесі: досвід і практика застосування. Правничий вісник Університету «КРОК». С. 106-114;
6. Довбенко К.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України. Молодий вчений. 2017. № 4. С. 303-306;
7. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування. Вісник Національної Академії прокуратури України. 2013. № 4. С. 11-19;
8. Сидій Я.В. Щодо процедури угоди про визнання винуватості у контексті співробітництва підозрюваного з обвинуваченням. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 365–371. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.68>;
9. Горідько М. Щодо зловживання процесуальними правами органом досудового розслідування під час проведення обшуку. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 475– 479. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/118>;

10. Хабло О.Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Київ, 2008. 22 с;
11. Розумовський О. Зловживання процесуальними правами за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 4/2021. С. 247–252;
12. Кісліцина І.О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.10. Одеса, 2018, 23 с;
13. Шумило М.Є. КПК України – 10 років: крок вперед, два на місці? (основні положення доповіді). Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення: збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України, м. Львів, 18 листопада 2022 р. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2022. С. 38–52;
14. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора № 309 від 30 вересня 2021 р. № 309. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>;
15. Сидій Я.В. Проблеми преюдиціальності вироку на підставі угоди про визнання винуватості. Вісник Академії адвокатури України. 2021. № 1. С. 67–73;
16. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження: Закон України № 1950-VIII від 16.03.2017. Відомості Верховної Ради. 2017. № 17. ст. 204;
17. Мудрак І.В. Комунікативна позиція потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод. Юридичний науковий електронний журнал. 4/2020. С.260–263;

18. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. Юридичний вісник. 2021. № 2. С. 177–185;

19. Присяжнюк Т.І. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту. Київ: Центр учбових програм, 2007. 239 с;

20. Проект Закону України № 3892 від 17.07.20 р. «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541;

21. Бояров В.І. Загальні положення проведення на досудовому слідстві тактичної операції «захист свідка». Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. № 1/2006. С. 207–210;

22. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.04.2020 р. у справі №761/13021/19 (провадження №51-409 км20) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>;

23. Законопроект про угоду зі слідством ухвалено у другому читанні: що зміниться. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/29/novyna/suspilstvo/zakonoprojekt-pro-uhoduslidstvom-uxvaleno-druhomu-chytanni-zminytsya>;

24. Мамка Г. Угода про визнання винуватості: «відкуп» за корупцію чи міжнародне зобов'язання. PRAVO.UA. 28 серпня 2024 р. URL: <https://pravo.ua/uhoda-pro-vyznannia-vynuvatostividkup-za-koruptsiuu-chy-mizhnarodne-zobov-iazannia>;

25. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/65f45f7f-021a-440d-9c41-fa07fb1e2a81>;

26. Житний О.О., Ключко А.М. Деякі проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка засуджується за корупційний злочин. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2017. Вип. 24. С. 111–114;

27. Михайленко Д.Г. Звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин у випадку затвердження угоди про визнання вини. Вісник прокуратури. 2016. № 1. С. 26–37;

28. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>;

29. Цивінський О.І., Кравчук К.О., Пасєка О.Ф. Кримінальне провадження на підставі угод у сфері протидії корупції: проблеми, виклики та перспективи розвитку інституту. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 224–233;

30. Почтовий М.М. Про співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному судочинстві. Юридична наука. 2020. № 8. С. 214–220.